

475

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

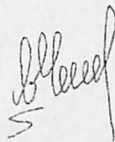
ЧОРНОЙВАН Яна Василівна

УДК 298.8:37(043.3)

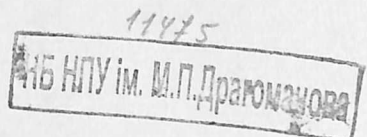
КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ВІРІ БАГАЇ:
ЗМІСТ, СТРУКТУРА, ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

09.00.11 – релігієзнавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі культурології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат філософських наук
КИСЕЛЬОВ Олег Сергійович,
Інститут філософії імені
Г. С. Сковороди НАН України,
учений секретар

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент
БОГДАНОВСЬКИЙ Ігор Валерійович,
Національний університет державної
податкової служби України,
професор кафедри філософії та політології

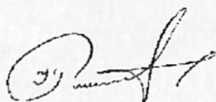
кандидат філософських наук
КРИШМАРЕЛ Вікторія Юрївна,
Інститут педагогіки НАПН України,
старший науковий співробітник
лабораторії суспільствознавчої освіти

Захист відбудеться «22» грудня 2014 р. о 12:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «22» листопада 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Б. Осташук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процеси освіти та виховання є головною умовою формування людської особистості, її світоглядних, етичних, моральнісних установок та цінностей, що реалізуються у ставленні її до життя, сім'ї, держави і суспільства, вводять у реалії сучасного життя. Вирішення питання освіти та виховання сьогодні для України є надзвичайно важливим, особливо з огляду на останні законотворчі процеси й активні суспільні обговорення з приводу нового Закону «Про освіту». Пошуки ефективних моделей освіти та виховання для вітчизняного педагогічного процесу роблять актуальними дослідження досвіду педагогічної діяльності як світських, так і релігійних освітніх систем, зокрема застосування ними моральнісного та духовного виховання у галузі освіти. Відтак, модернізація українського суспільства залежить від вивчення успішного досвіду інших суспільств та спільнот, зокрема світських і релігійних концепцій педагогіки. У цьому контексті і слід розглядати освітню та виховну складову релігійного вчення й суспільно-корисної діяльності віри багаї.

Актуальність дослідження продиктована активним вивченням вітчизняними та закордонними фахівцями з релігієзнавства релігійної освіти як елементу віровчення у межах різних світових конфесій. Особливо гостро відчувається недостатність таких досліджень в українському релігієзнавстві, зокрема достатньої уваги не отримало дослідження вчення віри багаї на наявність освітньої та виховної компоненти. Зважаючи на те, що основною метою віри багаї є єдність людства через побудову нового світового порядку, розбудову людської цивілізації на основі духовних цінностей, цікавим є теоретичний та практичний досвід цієї релігійної традиції щодо застосування релігійних принципів у вирішенні проблем духовного виховання людства. Релігієзнавчий аналіз системи освіти багаї надає багатий матеріал для компаративістських досліджень як для релігієзнавства, так і для педагогіки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі культурології Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Тема дослідження затверджена Вченою Радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №5 від 23 грудня 2010 р.) в межах комплексної теми «Актуальні проблеми розвитку духовної культури України», що входить до Тематичного плану науково-дослідної роботи університету, науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук» (протокол №4 від 24 грудня 2008 р.).

Мета дисертаційного дослідження полягає у здійсненні аналізу змісту, структури, особливостей розвитку та реалізації концепції освіти і виховання у віри багаї. Для вирішення поставленої мети необхідно реалізувати наступні завдання:

- проаналізувати історіографію та визначити теоретично-методологічну основу дослідження;
- розкрити значення принципу всезагальної освіти як центрального принципу релігійного вчення віри багаї;

- простежити історичний розвиток уявлень про освіту та виховання у вірі багаї на основі аналізу учення та діяльності центральних фігур віри багаї: Баба, Багаулли, Абдул-Бага та Шогі Еффенді, а також Всесвітнього Дому Справедливості;
- з'ясувати сучасний стан організації педагогічного процесу у вірі багаї через аналіз особливостей освітніх рівнів віри багаї, зокрема специфіки діяльності у галузі освіти та виховання української громади багаї.

Об'єктом дослідження є концепція освіти та виховання віри багаї.

Предмет дослідження – зміст, структура, особливості розвитку й реалізації концепції освіти та виховання у вірі багаї.

Методологічна основа дослідження. Вибір методів дисертаційного дослідження обумовлені метою та завданнями роботи. Для вирішення поставлених завдань дисертантом використані загальнонаукові методи, передусім аналіз, редукція, узагальнення, класифікація та метод казуальності.

У дисертації автор спирається на методи конкретних суспільних та гуманітарних наук. Так, з арсеналу філософських методів пізнання у дослідженні використано феноменологічний, логічний, категоріальний та структурно-функціональний аналіз. Зокрема, феноменологічний аналіз – один із центральних методів дисертаційного дослідження, що сприяв збору інформації через поділ об'єкту дослідження на окремі феномени і процеси, а також полягає у застосуванні емпатії щодо досліджуваного об'єкту. Для простеження історії розвитку уявлень про освіту та виховання у вірі багаї дисертант застосовує загальноісторичні методи, а саме: ретроспективний і проблемно-хронологічний. Так само автор спирається на методи емпіричного історичного пізнання, передусім на історико-порівняльний метод. Для збору інсайдерської інформації дисертантом застосовано методи польової етнографії – просте і внутрішнє спостереження, кросс-культурний метод, а також методи соціології: аналіз документів, зокрема аналіз текстів проповідей і релігійної літератури, аналіз письмових джерел та історичних документів; якісні та кількісні соціологічні методи, передусім включеного спостереження й опитування (інтерв'ю, анкетування).

У ході дослідження дисертант дотримується релігієзнавчих методологічних принципів: об'єктивності, світоглядного плюралізму, позаконфесійності й толерантності.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у дисертації вперше у вітчизняному релігієзнавстві здійснено комплексний аналіз концепції освіти та виховання як елементу релігійного вчення віри багаї. Наукова новизна отриманих результатів розкривається у наступних положеннях:

Уперше:

– простежено процес постановки питання освіти і виховання у віровченні багаї та його поступового перетворення в один із центральних принципів цієї релігійної традиції – принцип всезагальної освіти, що полягає у проголошенні безперешкодного доступу до освіти та виховання усіх представників людської спільноти. Зокрема, виявлена формалізація принципу не в текстах засновника релігії, а у тлумаченнях його послідовника – Абдул-Бага;

– з'ясовано центральну роль питань освіти та виховання у реалізації потреб розвитку віри багаї, що відображено у Планах цієї релігії, на основі змісту яких автором виокремлено основні цілі втілення принципу всезагальної освіти як сутнісного змісту концепції освіти і виховання віри багаї: поглиблення у знаннях віровчення членів громади; розповсюдження релігійного вчення і духовних принципів багаї серед населення світу; відклик віровчення на потреби сучасності; розбудова розвинутої конфесійної системи безперервної освіти;

– введено в науковий обіг поняття «багаїська педагогіка» у значенні системи, що поєднує процеси освіти, навчання і виховання у вірі багаї та проектується у навчальних матеріалах, методиках і рекомендаціях для забезпечення діяльності загальноосвітніх шкіл, інститутів й університетів, а також інших соціальних освітніх проєктів, які створені та діють на основі віроповідних принципів багаї;

– дано окреслення поняття «багаїська релігійна педагогіка», під якою дисертант розуміє систему діяльності, що поєднує релігійну освіту, релігійне навчання та релігійне виховання у межах традиції віри багаї і характеризує процеси з надання релігійних знань, умінь і навичок та прищеплення багаїських релігійних чеснот. Визначено основні риси багаїської релігійної педагогіки: відсутність теологічної освіти; відкритість суспільству; заперечення використання тиску на особистість, зокрема форм навернення (прозелітизм, пропаганда тощо); постійний процес вдосконалення через раціональне конструювання змісту навчання, засобів та методів впливу на особистість учасників за допомогою багаторівневого (місцевий, регіональний, національний і міжнародний рівні) та системного планування (цикл «обговорення – дія – роздуми»);

Набуло подальшого розвитку:

– застосування визначення релігійної освіти (за Ф. Козирєвим) та її типологізації (за Дж. Халлом та М. Гріммітом), зокрема відносно багаїської релігійної педагогіки;

– використання терміну «багаїзнавство» у вітчизняному релігієзнавстві як аналога терміну «Baha'i Studies» для позначення сфери релігієзнавчих досліджень віри багаї (за В. Литвинчуком), що у межах дослідження реалізується у двох напрямках залежно від методів і принципів вивчення феноменів віри багаї, а також дослідницької ролі ученого (інсайдер-аутсайдер): конфесійне багаїзнавство (Baha'i Scholarship) – наукове вивчення віри багаї послідовниками цієї традиції; академічне багаїзнавство (Baha'i Studies) – наукове дослідження віри багаї без конфесійної приналежності до цієї релігії;

– визначення центральних аспектів звернення релігійних лідерів віри багаї до теми освіти та виховання, за яким виокремлено основні категорії багаїського педагогічного процесу: освіта, що класифікована дисертантом на духовну (пізнання Бога), релігійну (основи релігійних знань), загальноосвітню (професійно-прикладні знання з ремесел, мистецтва та наук); виховання, що отримало у дисертації розподіл на божественне (Богом відносно людства за посередництва Його посланців), релігійне (відповідно до віроповідальних принципів багаї), батьківське (щодо власних дітей), загальнолюдське (віруючими багаї відносно людства);

– дослідження застосування основних положень релігійного вчення багаї у функціонуванні основних рівнів багаїського педагогічного процесу, зокрема дитячих класів, підліткових груп та навчальних гуртків, у тому числі на прикладі освітньої активності багаї України. Визначено напрями діяльності багаїських освітніх проєктів із метою втілення законів Багаулли й активізації духовного життя громади: релігійний – здійснення релігійної освіти у межах багаїської громади (багаїська релігійна педагогіка), соціальний – соціальне служіння віруючих у сфері освіти та виховання на користь суспільства (багаїська педагогіка);

Уточнено:

– застосування феноменологічного підходу (за Г. ван дер Леувом) у дослідженні релігійних феноменів віри багаї, зокрема сфери реалізації освіти та виховання у межах громади багаї;

– визначення дослідницької ролі ученого (інсайдер-аутсайдер) у межах вивчення феноменів віри багаї на трьох етапах: на початку дослідження, під час збору інформації, під час формування дослідницьких висновків.

Практичне значення дослідження. Результати, одержані у ході дослідження, можуть бути використані для доповнення курсів дисциплін: «Релігієзнавство», «Віросповідна література», «Сучасний стан релігійних процесів в Україні та світі», «Нові релігійні течії та рухи», «Релігія й освіта» тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою. Висновки і положення наукової новизни отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації здійснювалась через участь дисертанта у роботі міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій: I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Історико-філософські читання молодих учених» (Суми, 2012); Всеукраїнської науково-практичної конференції «Духовно-моральне виховання молодого покоління. Вітчизняний і зарубіжний досвід» (Острів, 2012); Міжнародної наукової конференції «Дні науки філософського факультету – 2013» (Київ, 2013); V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Виховання, освіта, менеджмент, філософія, право: історичний аспект» (Євпаторія, 2013); Всеукраїнської науково-теоретичної конференції з міжнародною участю «Українська регіоніка у контексті діалогу культур: теоретичний та практичний виміри» (Київ, 2013); Міжнародної наукової конференції «Дні науки філософського факультету – 2014» (Київ, 2014).

Основні положення та висновки дисертації були обговорені на засіданні кафедри культурології НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол №16 від 30 червня 2014 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 12 одноосібних друкованих працях (з яких 6 – у фахових наукових виданнях із філософських наук, зокрема 1 – у електронних виданнях інших держав та 1 – у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз) та тезах 6 виступів, опублікованих у матеріалах конференцій.

Структура дисертації і послідовність викладу матеріалу зумовлені логікою дослідження проблеми та впливають із поставленої мети й основних

дослідницьких завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (296 найменувань на 33 сторінках), додатків (6 найменувань на 66 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 308 сторінок, із них – 191 сторінка основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дисертації, показано зв'язок роботи з науковими програмами, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету і завдання дослідження, окреслено методологічну базу, науково-теоретичне і практичне значення дисертації, новизну отриманих результатів, зазначено відомості про апробацію дослідження та його структуру.

У першому розділі «Методологія дослідження та джерельна база з питань освіти та виховання у вірі багаї» подається аналіз теоретико-методологічних засад дисертації, визначається ступінь розробленості теми, аналізуються ключові поняття.

У підрозділі 1.1 «Ступінь наукового вивчення проблеми та аналіз джерельної бази дослідження» міститься огляд наукової літератури та джерельної бази з релігійного вчення віри багаї, яка стосується питань освіти та виховання. У дисертації визначено односторонність наукового осмислення релігійного вчення віри багаї українськими і зарубіжними дослідниками, зокрема недостатність кола питань, що присвячені темі релігійної освіти, навчання та виховання на рівні аналітичної, критичної і науково-дослідної літератури. На основі аналізу джерельної бази автором констатується низький ступінь розробленості теми.

Проаналізовано джерела первинної інформації: Священні писання та «канонічні» твори релігійних лідерів віри багаї (Баба, Багаулли, Абдул-Бага, Шогі Еффенді), офіційні документи Всесвітнього Дому Справедливості, праці авторів-багаї (В. Хетчер, Дж. Мартін, Дж. Есслемонт, М. Перкінс, Ф. Хейнсворт, Ю. Іоаннесян, М. Момен, Дж. Хетчер, Ш. Куїн, У. Шефер, К. Кавеліну) та авторів-небагаї, навчальні матеріали програм основних освітніх рівнів багаї, а також авторські соціологічні дослідження дисертанта (анкетування та інтерв'ю, включене спостереження за роботою освітньої системи віри багаї на території України).

До джерел вторинної інформації віднесена дослідницька література за основними напрямками дослідження, серед яких найбільше значення для дисертації мали наступні: вивчення феномену релігійної освіти, що, зокрема, представлена працями українських вчених – В. Бондаренка, В. Єленського, М. Заковича, В. Кришмарел, Н. Мозгової, А. Кислого, Л. Филипович, М. Шкрібляка, Ю. Чорноморця, В. Хромця, а також зарубіжних дослідників – Ф. Козирєва, П. Шрайнера, М. Грімміта, Дж. Халла; загального огляду релігійної традиції віри багаї, що в Україні представлені передусім дисертаційним дослідженням І. Чернікової та роботами І. Богдановського, О. Кисельова, С. Скрипнікової, І. Хромець, за кордоном – дисертаційними дослідженнями О. Мартиненка, М. Савінової, В. Петрової та працями В. Литвинчука, Е. Брауна, П. Сміта, Х. Балузї, П. Бергера, Т. Лаусона, Д. МакЕоїна та ін.

У підрозділі 1.2 «Постановка питання про освіту та виховання як елемент релігійного вчення віри багаї: з'ясування термінології дослідження»

проаналізовано базові поняття дослідження – «освіта», «навчання», «виховання», «релігійна освіта» (за М. Заковичем), «релігійне навчання» (за В. Єленським) та «релігійне виховання» (за І. Бех), а також обґрунтовано використання терміну «педагогіка» (за С. Гончаренко) в якості узагальнюючого щодо перелічених феноменів. Відповідно, дисертант у межах дослідження ввів термін *«багайська педагогіка»* як систему процесів освіти, навчання і виховання, що реалізуються представниками весвітньої громади багаї у спеціалізованих закладах та проектах. Аналогічно поняттю «багайська педагогіка» у дисертації запропоновано застосування терміну *«багайська релігійна педагогіка»* як такого, що об'єднує в єдину систему процеси релігійної освіти, релігійного навчання та релігійного виховання у межах віри багаї, що здійснюється відносно її послідовників та представників інших віросповідань (небагаї).

Базуючись на типології релігійної освіти (за Ф. Козиревим), багайську релігійну педагогіку дисертант визначає за цілями та умовами педагогічного процесу як спеціальну (приходську), якій характерні наступні особливості: нерозривний зв'язок із культовим життям громади, включення її учасників у віросповідну традицію.

Завдяки аналізу Священних писань віри багаї, з'ясовано вихідний принцип формування та функціонування обох видів педагогічного процесу у вірі багаї – принцип всезагальної освіти. У ході дослідження встановлено значення та витоки цього принципу, який своєю чергою є концентрацією освітньої та виховної компоненти вчення віри багаї. Результатом реалізації вказаного принципу є традиція *навчання релігії*, що впливає з обов'язку кожного послідовника Багаулли доносити вчення та місію свого пророка (для віри багаї – Явителя) до оточуючих людей на фоні офіційної заборони місіонерства та діяльності священнослужителів у цій релігійній традиції.

У підрозділі 1.3 **«Методологія дослідження питань освіти та виховання у вірі багаї»** розглянуто методологічні засади основних сучасних напрямів дослідження віри багаї: конфесійного багаєзнавства (Baha'i Scholarship) та академічного багаєзнавства (Baha'i Studies). У ході аналізу публікацій вчених із середовища багаї дисертантом виявлено особливості методології конфесійного багаєзнавства, основою яких є духовні принципи віри багаї, а також особливі багайські методи пізнання реальності: «багаї-бачення», «стандарт науки», «сокровенне серце», раціональний та суб'єктивний методи. Для академічного багаєзнавства ефективними методами практичного і теоретичного пізнання віри багаї дисертант вважає передусім феноменологічний аналіз (зокрема підхід Г. вад дер Леува), а також якісні й кількісні методи соціології (анкетування, опитування, включене спостереження), досвід застосування яких описаний у підрозділі та застосований до дослідження.

У другому розділі **«Розвиток концепції освіти та виховання у вірі багаї»** простежено історичну еволюцію уявлень про освіту та виховання у вірі багаї від релігії бабі до актуальної парадигми освітнього процесу Всесвітнього Дому Справедливості. Розкрито провідні аспекти звернення релігійних лідерів віри багаї до теми освіти й виховання.

У підрозділі 2.1 «Баб та Багаулла: витоки концепції освіти та виховання» у ході аналізу загальнови́знаних у вірі багаї канонічних творів засновників цієї релігійної традиції з'ясовано, що витоки звернення до проблеми освіти та виховання у вірі багаї і пошук шляхів її вирішення мають свій початок у діяльності лідера релігії бабі – Баба. Завдяки Священним писанням Багаулли, дисертантові вдалося встановити, що його Учення відрізняє від Учення попередника передусім загальною орієнтованістю на світову спільноту, адже позиціонує себе як продовження циклу Божественних Одкровеннь, що покликане об'єднати людство завдяки єдиній релігії і загальному адміністративному порядку (концепція «Нового світового співтовариства»). Таким чином, дисертантом встановлено, що шляхи вирішення питань освіти та виховання здійснюються ним у всесвітньому масштабі й формалізовані у вигляді релігійних законів, характерною особливістю яких є утвердження прав та обов'язків віруючих (дітей і дорослих, громади та сім'ї), забезпечення усіх видів рівності (гендерної, соціальної, расової, національної), використання метафоричної мови.

У підрозділі 2.2 «Освіта та виховання в інтерпретації Абдул-Бага» зафіксовано продовження розвитку концепції освіти й виховання у вірі багаї в творах-тлумаченнях першого спадкоємця Багаулли як Центру Завіту, що представлені ним у формі узагальненого релігійного принципу – принципу всезагальної освіти. Також окремим досягненням Абдул-Бага є: класифікація освіти багаї (матеріальна, гуманітарна, духовна (божественна)); виділення мети освіти та виховання багаї – удосконалення людського світу; започаткування процесу розвитку особливої системи освіти багаї – ідейне сприяння створенню перших багайських освітніх проєктів (літніх шкіл, навчальних центрів тощо).

Підрозділ 2.3 «Шогі Еффенді: реалізація концепції освіти та виховання». Біографія та творча спадщина Шогі Еффенді як Хранителя Віри свідчить про його активну діяльність щодо втілення освітньої теорії віри багаї у практичній площині. Вивчення листування Шогі Еффенді у межах дослідження дало можливість встановити його пряме сприяння приросту віри багаї через ініціювання нових освітніх інститутів, що виявилися ефективними інструментами розширення та консолідації громади віруючих. Таким чином, дисертантом з'ясовано, що навчання вірі оточуючих представників людського суспільства з часів діяльності Шогі Еффенді стає центральною парадигмою діяльності віри багаї у сфері освіти й виховання.

У підрозділі 2.4 «Всесвітній Дім Справедливості та практичне втілення принципу всезагальної освіти» проведено дослідження діяльності центрального адміністративного органу віри багаї у галузі освіти та виховання, що здійснюється ним через засоби листування з представниками всесвітньої громади багаї із найважливіших питань віри. На основі аналізу офіційної документації Всесвітнього Дому Справедливості, зокрема періодичних Планів, що містять рекомендації щодо важливих для розвитку релігії видів діяльності світової громади віруючих на конкретний період, досліджено методи й базові засади втілення принципу всезагальної освіти у житті громади та у її соціальній діяльності. Відтак, концепція освіти та виховання знаходиться у центрі уваги головного адміністративного органу віри багаї. У результаті огляду Планів віри від першого до актуального сьогодні

дисертант робить висновок, що їх об'єднуючою метою є навчання віри людського суспільства шляхом розвитку освіти та виховання у вірі багаї, зокрема через розвиток й удосконалення конфесійної системи освіти.

У підрозділі розглядаються категорії основних учасників багайського педагогічного процесу: піонерів, мандруючих учителів та вчителів віри, на основі діяльності яких з'ясовується валідність застосування поняття «місіонерство» до традиції навчання віри представниками цієї релігії, зокрема апелюючи до висновків О. Мартиненка з цього питання. На основі аналізу сфери діяльності вказаних категорій, пропонується застосування терміну «учительство» як спеціалізованої діяльності з метою передачі релігійних знань і духовного досвіду наставника.

У третьому розділі «**Особливості організації педагогічного процесу на основі вчення віри багаї**» виокремлено особливості реалізації концепції освіти та виховання на прикладі діяльності її структурних елементів. Досліджено особливості формування та діяльності мережі адміністративних органів управління та контролю педагогічного процесу, аналізуються компоненти освітньої системи, зміст загальноприйнятих навчальних програм, планів і матеріалів у межах віри багаї. На основі вивчення особливостей педагогічного процесу багаї з'ясована сучасна освітня парадигма віри багаї, що спрямована на вирішення двох типів питань: 1) загальна та професійної освіта, виховання моральнісної особистості (багайська педагогіка); 2) релігійна освіта і релігійне виховання у конфесійному дусі (багайська релігійна педагогіка).

У підрозділі 3.1 «**Сучасний стан освітніх проектів та ініціатив всесвітньої громади багаї: світовий досвід**» проаналізовано специфіку багайської педагогіки на основі діяльності членів всесвітньої громади багаї з надання знань жителям Землі, що є результатом здійснення служіння вченню Багаулли. Ця активність втілена у впровадженні освітніх закладів, проектів та ініціатив, що визначаються багаї як шлях досягнення єдності людства та нового світового порядку.

Дисертантом описано приклади діяльності педагогічних установ, що засновані зусиллями віруючих і є формами багайської педагогіки, що своєю чергою тяжіє до типу «освіти у релігії» (за М. Гріммітом), тобто неконфесійної (світської) освіти (за Ф. Козиревим), характерною особливістю якої є визнання вільного вибору учнем релігійних переконань. Відтак, учасники багайської педагогіки не отримують релігійної освіти та релігійного навчання. Проте дослідженням встановлено використання у виховному процесі духовних принципів та цінностей віри багаї, що самими багаї прирівнюються до загальнолюдських.

У підрозділі 3.2 «**Адміністративні органи віри багаї у сфері організації педагогічного процесу у межах громади**» прослідковано етапи еволюції адміністративних органів громади багаї у сфері освіти від Інститутів із навчання (Teaching Institutes) до Інститутів із підготовки (Training Institute), центральною метою яких є підготовка (training) віруючих до служіння релігії багаї. Така побудова педагогічного процесу відповідає введеному у дисертації поняттю багайської релігійної педагогіки, що є формою конфесійної освіти (за Ф. Козиревим) або «освітою в релігії» (за Дж. Халлом), адже напряду пов'язане з віросповіданням її учасників та спрямоване на їх «воцерковлення». Освітні програми, що впроваджуються адміністративними органами багаї, мають законоповчальний

характер, їхні освітні цілі й завдання спрямовані на закріплення конфесійної ідентичності, підготовку учасників до релігійного, культового життя, виховання у відповідності з багайськими етичними нормами, а також включає молитву як елемент навчання, апелює до об'єднання її віруючих. До цього типу відноситься система курсів Інституту Рухі, що спрямована на систематичну підготовку віруючих до служіння вірі. Цей рівень багайської релігійної педагогіки, націлений на дорослих членів громади, передбачає можливість використання його програм без конфесійної прив'язки із залученням небагаї до навчання, що вказує на відкритість цієї релігійної традиції до суспільства та є інструментом ознайомлення всіх бажаних із віровченням Багаулли.

У підрозділі 3.3 «Особливості функціонування дитячих класів багаї» досліджено дитячі класи багаї як початковий рівень багайської релігійної педагогіки, головною метою організації яких є духовне виховання дітей-багаї на основі релігійних постулатів віри. Програма дитячих класів багаї надає їм учасникам релігійну освіту через вивчення Священних писань та релігійне виховання через розкриття у дітях духовних чеснот, що відповідають етичним нормам багаї. На основі методичних матеріалів і навчальних програм цього рівня, автор простежує роль та місце учительської праці у цій релігійній традиції, що розцінюється багаї як священний обов'язок і прирівнюється до богослужіння.

Підрозділ 3.4 «Специфіка виховної роботи та освіти у підліткових групах» присвячений аналізу діяльності підліткових груп, що діють на основі програми «Наділення підлітків духовною силою». Програма має на меті інтелектуальну і духовну підготовку молодих людей до основної послідовності курсів Інституту Рухі та загальноприйнятих шляхів служіння.

Встановлено, що підліткові групи працюють у двох напрямках: соціальний – виховання підлітків незалежно від їх віросповідання на засадах духовності та моральності, загальнолюдських цінностях, але на основі вчення віри багаї; духовний (релігійний) – надання підліткам релігійних знань за умови конфесійної приналежності до віри багаї, розвиток духовних чеснот, продовження релігійної програми дитячих класів. Спільною метою обох напрямів є виховання відповідальної, високоморальної, всебічно розвиненої молодого людини, що готова до безкорисливого служіння людству.

У підрозділі 3.5 «Реалізація концепції освіти та виховання віри багаї в Україні» проведено аналіз особливостей діяльності національної громади багаї України у галузі освіти й виховання. Відповідно, дисертант приходять до висновку, що українські багаї орієнтуються на загальноприйняті у всесвітній громаді багаї напрями педагогічної діяльності, а саме: на національному рівні задіяні усі три рівні багайської релігійної педагогіки (дитячі класи, підліткові групи, навчальні гуртки), в організації яких віруючі керуються рекомендаціями Всесвітнього Дому Справедливості та Священими писаннями віри; багайська педагогіка реалізована у межах діяльності соціальних проєктів (підліткові групи, семінари, заснування громадської організації, співпраця з волонтерськими, благодійними й екологічними організаціями та фондами).

Офіційні звіти і внутрішня статистика національної громади багаї України засвідчує прецеденти навернення до віри після проходження програми навчальних

гуртків. Проте у ході включеного спостереження та на основі результатів соціологічного дослідження автора, було встановлено низький рівень впливу педагогічної діяльності українських багаї на збільшення кількості її послідовників в Україні. Причинами дисертант вбачає нетривалий досвід реалізації освітньої парадигми багаї на території України порівняно з розвиненими національними громадами багаї світу (США, Індія, Австралія та ін.), рівень розвитку адміністративних органів віри і кількість активних послідовників, нерівномірне охоплення основних видів діяльності – підліткові групи й навчальні гуртки отримують більше уваги у порівнянні з дитячими класами, що практично не задіяні на сучасному етапі функціонування української громади.

Характерні риси діяльності багаї України: пріоритет суспільно-корисної діяльності, широке застосування соціально-економічних проєктів, місцева локація педагогічного процесу переважно у домашніх умовах (розвиток «сусідств»), нарощування потенціалу в реалізації сучасної парадигми віри багаї – навчання вірі через залучення віруючих до активного служіння за основними видами діяльності громади (дитячі класи, підліткові групи, навчальні гуртки).

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вперше у вітчизняному релігієзнавстві здійснено комплексний аналіз змісту, структури, особливостей розвитку та реалізації концепції освіти та виховання у віросповідній традиції багаї. Відповідно до поставленої мети та завдань дослідження, зроблено наступні висновки:

1. Уперше було прослідковано процес формування у віровченні віри багаї поняття «всезагальна освіта» та його остаточне виокремлення серед інших принципів віри багаї, які на сьогодні є основою для узагальненої презентації цієї релігійної традиції. Першим етапом формування принципу всезагальної освіти стало надання виключного значення концепції освіти і виховання у релігійному вченні Багаулли. Про це свідчить встановлення священних законів багаї щодо прав та обов'язків віруючих у сфері освіти й виховання членів громади, що визнаються вірою багаї як основа процвітання та прогресу людства, а також побудови Нового світового порядку. Остаточне формулювання поняття «всезагальна освіта» та його трактування як «стовпа» віровчення Багаулли відбувається між 1911–1912 рр. у промовах Абдул-Бага, котрий мав виключне право на роз'яснення учення віри. Реалізація цього принципу відбувається у діяльності всесвітньої громади багаї за сприяння Шогі Еффенді та ВДС, що своїм результатом мало впровадження освітніх проєктів та ініціатив багаї з надання знань жителям планети. Таким чином принцип всезагальної освіти отримує центральне місце у віровченні багаї, оскільки пов'язує собою релігійне вчення та соціальну діяльність багайської спільноти.

2. Простежено історичний розвиток уявлень про освіту та виховання у вірі багаї від первісного етапу релігійної традиції, що втілено у релігії бабі, до актуальної парадигми освітнього процесу Всесвітнього Дому Справедливості. У ході дослідження виокремлено з учення Багаулли та його спадкоємців категорії багайського педагогічного процесу:

– освіта як процес отримання людиною знань, умінь і навичок, яка розподіляється на 1) божественну – пізнання Бога; 2) релігійну – отримання основ релігійних знань та 3) загальноосвітню – отримання «корисних» знань (ремесло, мистецтво, науки);

– виховання як процес надання людині знань про найвищі чесноти та правила людського життя, що, своєю чергою, розділяється на: 1) божественне – виховання людства Богом за посередництва пророків та посланців; 2) релігійне – у відповідності віроповчальних принципів багаї; 3) батьківське – моральнісний вплив батьків на власних дітей та 4) загальнолюдське – виховання людства послідовниками Багаулли на основі Одкровення віри багаї.

Центральними аспектами звернення релігійних лідерів віри багаї та Всесвітнього Дому Справедливості до теми освіти та виховання полягає у наступних положеннях: у Багаулли – формування концепції освіти та виховання у формі Божого Одкровення; у Абдул-Бага – уточнення та узагальнення понять і класифікація багайської освіти на матеріальну, гуманітарну та божественну; а також започаткування ним формування конфесійної педагогічної системи багаї; у Шогі Еффенді – впровадження запропонованого Багауллою адміністративного устрою громади та реалізація концепції освіти та виховання у двох аспектах: 1) загальна освіта та виховання дітей на основі принципів віри багаї; 2) активізація віруючих у галузі поширення вчення Багаулли; у Всесвітнього Дому Справедливості – впровадження інструментів розповсюдження принципів віри багаї й об'єднання послідовників релігії на основі активного духовного життя.

3. З'ясовано сучасний стан функціонування педагогічного процесу у вірі багаї, що розвивається у двох напрямках: 1) релігійний – організація багайської релігійної педагогіки у межах громади на різних освітніх рівнях (дитячі класи, підліткові групи, навчальні гуртки); 2) соціальний – суспільне служіння віруючих із метою сприяння вирішенню актуальних проблем людства через розповсюдження всезагальної освіти (освітні установи, проекти з подолання безграмотності), що формують багайську педагогіку. Соціальні проекти застосовують духовні постулати віри багаї, однак офіційно заперечують збільшення кількості послідовників як ідейне підґрунтя цих проектів, а їхньою метою багаї визначають служіння людству заради його матеріального, соціального і моральнісного прогресу. Однак, у ході дослідження встановлено, що як релігійні, так соціальні проекти багаї результатом своєї діяльності мають збільшення авторитету віри багаї на місцевому, національному і міжнародному рівнях, а також стали інструментом розповсюдження віровчення у світі. Особливо вагомим цей факт вбачається у зв'язку з офіційною заборонаю засновника віри на місіонерську діяльність та пропаганду віровчення, заперечення на вищому адміністративному рівні прозелітизму і навернення у віру шляхом надання матеріальних благ. Відносно віри багаї слід переглянути правомірність вживання терміну «місіонерство», на противагу якого стосовно віри багаї рекомендується вживання поняття «учительство» як форма передачі й розповсюдження релігійного знання.

4. Функціонування педагогічного процесу у вірі багаї забезпечують адміністративні органи у галузі освіти – Інститути з підготовки, що здійснюють

систематичне й організоване навчання за допомогою спеціальних начальних програм. Основною метою організації педагогічного процесу багаї є реалізація законів Багаулли й активізація духовного життя громади за рахунок підготовки людських ресурсів, що, своєю чергою, покликані виконувати служіння інтересам віри та суспільства.

Реалізація концепції освіти та виховання здійснюється у двох напрямках: 1) багайська релігійна педагогіка у межах громади на основі трьох освітніх рівнів: дитячі класи, підліткові групи і навчальні гуртки; 2) багайська педагогіка на основі соціальних проєктів і загальноосвітніх закладів. Програми закладів, що забезпечують багайську педагогіку, є неконфесійними, загальноосвітніми та світськими, надають базову і професійно-технічну освіту, проте орієнтуються на духовні постулати віри багаї. Програми рівнів багайської релігійної педагогіки мають першочергову конфесійну зорієнтованість і повністю спираються на Священні писання цієї релігійної традиції. Особливістю навчальних програм багайської релігійної педагогіки є можливість їх застосування у вигляді соціальних програм, що оминають релігійні теми, а це також передбачає залучення до них небагаї. Виключенням є програма дитячих класів, що надають лише релігійні освіти та виховання. Досвід багатьох національних громад багаї світу (США, Індія та ін.) демонструє вплив практики залучення небагаї на збільшення чисельності громади віруючих.

5. Досвід віри багаї у галузі освіти та виховання на теренах України цілком відповідає загальноосвітнім тенденціям діяльності всесвітньої громади багаї. У результаті дослідження діяльності підліткової програми у межах м. Київ було зафіксовано засвоєння вихованцями духовних принципів віри багаї, але без подальшого їх навернення до цієї релігії. Незважаючи на розгортання освітньої діяльності багаї на теренах України, не відзначено значного приросту нових віруючих, що на пряму залежить від часових меж діяльності віри багаї у нашій державі (з початку 1990-х рр.), стану розвитку адміністративних органів віри, кількості людських ресурсів – активних віруючих, пріоритет суспільно-корисної діяльності громади, міцне коріння традиційної релігійності українців.

Результати проведеного дослідження свідчать, що вірою багаї у процесі реалізації власної педагогічної концепції був створений оригінальний тип релігійної освіти, що полягає у безперервному навчанні всіх віруючих за умови відсутності професійної освіти для служителів культу (теологічної).

Комплексний аналіз педагогічної концепції у вірі багаї дозволяє зробити релігієзнавчі висновки щодо загальної характеристики цієї релігії, адже процеси освіти та виховання виконують передусім людинотворчі функції, а також формують загальні ідеологічні, моральнісні й етичні засади окремої спільноти. Відтак, на основі проведеного дослідження віра багаї може бути визначена як релігія перехідного типу – від статичної до динамічної (за типологією моралі та релігії А. Бергсона): статичність – вчення багаї не передбачає зміни основних релігійних постулатів її засновника; динамічність – визнання можливості розвитку й удосконалення людства на основі Божественного Одкровення багаї як чергового етапу його поступального розвитку. Окреслення особливостей діяльності основних напрямів педагогічного процесу багаї дають змогу охарактеризувати всесвітню

група багаї як спільноту, що тяжіє до відкритого типу суспільства (за А. Бергсоном), якій притаманне визнання можливості досягнення людством вищої форми соціальності (концепція «Нового світового порядку»).

Міцна прив'язка концепції освіти і виховання до віровчення та Свяшених писань, характер сформованої на її основі конфесійної системи освіти багаї, що повністю обґрунтовується у її віровченні, дозволяє характеризувати віру багаї як релігію ортодоксального типу (за О. Сарапіним та В. Хромцем), яка стверджує цінності людської особистості й прагне до її удосконалення. Вказана особливість, на думку дисертанта, заперечує характеристику педагогічної активності віри багаї та релігійної громади багаї загалом як деструктивного культу (за С. Хассеном) чи тоталітарної секти (за О. Дворкіним), що за суттю своєї діяльності несуть небезпеку для життя і здоров'я людини, обмежують її права, загрожують цілісності держави та суспільства тощо.

Наукове вивчення концепції освіти й виховання у вірі багаї має перспективи подальшого розвитку, адже сучасна парадигма побудови освітньої системи віри багаї знаходиться у стані активного вдосконалення і розвитку, орієнтується на актуальні потреби сучасності. Корисним може стати досвід віри багаї з використання релігійного виховання у світській освіті.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

У фахових виданнях:

1. Чорнойван Я. В. Інститут Рухі як освітній проект віри багаї / Я. В. Чорнойван // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. : [зб. наукових праць] / ред. рада : В.П. Андрущенко (голова). – 2012. – Вип. 28 (41). – С. 59–66.
2. Чорнойван Я. В. Принцип всезагальної освіти як елемент соціального вчення віри багаї / Я. В. Чорнойван // Релігія і Соціум. – №3-4 (11-12). – С. 354–359.
3. Чорнойван Я. В. Специфіка виховної роботи та освіти в підліткових групах віри багаї / Я. В. Чорнойван // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : [зб. наукових праць]. – 2014 – Вип. 32. – С. 110–117.
4. Чорнойван Я. В. Особливості функціонування дитячих класів освітньої системи віри багаї / Я. В. Чорнойван // Нова парадигма : [журнал наукових праць]. – 2014. – Вип. 122. – С. 79–87.

У виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

5. Чорнойван Я. В. Методология исследования веры бахаи: «инсайдер-аутсайдер» подход [Электронный ресурс] / Я. В. Чорнойван // *Universum: Общественные науки* : электрон. научн. журн. – 2014. – № 5 (6). – URL : <http://7universum.com/ru/social/archive/item/1319> (дата обращения : 10.06.2014).
6. Чорнойван Я. В. Теорія релігійної освіти в контексті конфесійної традиції віри багаї / Я. В. Чорнойван // Схід. – 2014. – №4 (130). – С. 119–124.

В інших виданнях:

7. Чорнойван Я. Витоки поглядів засновників віри багаї на освіту і виховання та внесок Багаулли в їх подальший розвиток / Я. Чорнойван // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Історико-філософські читання молодих учених» (12 квітня 2012 року). – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – С. 248–251.

8. Чорнойван Я. Досвід віри багаї у вихованні молодого покоління на духовно-моральних засадах: роль вчительської праці та сімейного виховання / Я. Чорнойван // Наукові записки. – Серія «Психологія і педагогіка». – 2012. – Вип. 21. – С. 84–92.

9. Чорнойван Я. В. Адміністративна система в галузі освіти багаї: взаємозв'язки та взаємозалежності (на прикладі України) / Я. В. Чорнойван // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : [зб. наук. праць звітно-наук. конф. викл. ун-ту за 2012 р., 9–10 лютого 2013 р.] / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 281–282.

10. Чорнойван Я. В. Релігійна толерантність у світлі віровчення та освітньо-виховної діяльності віри багаї / Я. В. Чорнойван // Виховання, освіта, менеджмент, філософія, право: історичний аспект : Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю студентів та молодих учених (м. Євпаторія, 17-20 вересня 2013 р.). – Ялта : РВВ РВНЗ КГУ, 2013. – С. 232–235.

11. Чорнойван Я. В. Застосування принципів віри багаї у функціонуванні загальноосвітніх шкіл, університетів та освітніх проєктах віри (світовий досвід) / Я. В. Чорнойван // «Дні науки філософського факультету – 2013», Міжн. наук. конф. (2013 ; Київ) : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – Ч. 5. – С. 103–105.

12. Чорнойван Я. В. Освітні ініціативи віри Багаї: підліткові групи в розрізі результатів авторського соціологічного дослідження (літо–осінь, 2013 р.) / Яна Чорнойван // «Дні науки філософського факультету – 2014», Міжн. наук. конф. (2014 ; Київ) : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – Ч. 7. – С. 89–91.

АНОТАЦІЇ

Чорнойван Я. В. Концепція освіти та виховання у вірі багаї: зміст, структура, особливості розвитку та реалізації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2014.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню особливостей розвитку й реалізації питань освіти та виховання у вірі багаї, всебічному розкриттю змісту і структури педагогічної діяльності всесвітньої громади багаї у світі та Україні.

У дисертації з'ясовано значення принципу всезагальної освіти як основи вчення віри багаї, розглянуто розвиток уявлень про освіту та виховання, з'ясовано сучасний стан організації педагогічного процесу через розкриття особливостей функціонування структур, що забезпечують реалізацію концепції освіти та виховання у даній конфесії, зокрема у сучасній Україні.

Концепція освіти та виховання є центральною категорією релігійного вчення віри багаї, оскільки передбачає побудову Нового світового співтовариства на основі удосконалення морального й матеріального становища людства засобами освіти та виховання. Педагогічна система багаї представляє собою оригінальний тип релігійної освіти, що полягає у безперервному навчанні віруючих та за відсутності професійної підготовки священнослужителів. Результатами функціонування конфесійної системи освіти багаї є збільшення кількості віруючих, об'єднання і духовного піднесення громади на основі релігійного Одкровення Багаулли.

Ключові слова: концепція релігійної педагогіки, релігійна освіта, релігійне виховання, віра багаї.

Чорнойван Я. В. Концепция образования и воспитания в вере бахаи: содержание, структура, особенности развития и реализации. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11 – религиоведение. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2014.

Диссертация посвящена комплексному исследованию особенностей развития и реализации вопросов образования и воспитания в вере бахаи и всестороннему раскрытию содержания и структуры педагогической деятельности всемирной общины бахаи в мире. В диссертации определено значение принципа всеобщего образования как основного принципа учения веры бахаи, рассмотрено развитие представлений об образовании и воспитании, выяснено современное состояние организации педагогического процесса в вере бахаи через раскрытие особенностей функционирования структур, обеспечивающих реализацию концепции образования и воспитания в данной конфессии, в частности в современной Украине.

Анализ концепции образования и воспитания веры бахаи позволяет определить ее место в учении бахаи как центральной категории, предусматривающей строительство Нового мирового сообщества на основе нравственного и материального совершенствования человечества посредством образования и воспитания.

Становление концепции образования и воспитания в вере бахаи прошло долгий путь развития и исходит из понятия «всеобщее образование» – одного из религиозных принципов веры бахаи, которые сегодня считаются основой данной религиозной традиции. Принцип всеобщего образования получает центральное место в вероучении бахаи, поскольку связывает в единое целое религиозное учение и социальную деятельность сообщества бахаи.

Реализация концепции образования и воспитания осуществляется путем внедрения религиозной педагогики бахаи в рамках общины на основе трех образовательных уровней: детские классы, подростковые группы и учебные кружки.

Данные образовательные уровни имеют первоочередную религиозную направленность и являются воплощением основных положений религиозного учения бахаи. Цель деятельности образовательных структур бахаи – воплощение законов учения Бахауллы и активизация духовной жизни общества за счет подготовки человеческих ресурсов, призванных выполнять служение интересам веры и человеческого общества. Особенностью учебных программ религиозной педагогики бахаи является возможность их применения для организации социальных проектов, которые не используют религиозные темы и предусматривают привлечение к ним небахаи. Педагогическая система образования бахаи представляет собой оригинальный тип религиозного образования, заключающийся в непрерывном обучении верующих при отсутствии профессиональной подготовки священнослужителей. Результатом религиозных и социальных проектов бахаи является увеличение авторитета веры бахаи на местном, национальном и международном уровнях, а также является инструментом распространения вероучения бахаи в мире на фоне официального запрета основателя веры на миссионерскую деятельность и пропаганду, отрицание прозелитизма и обращения в веру путем предоставления материальных благ на высшем административном уровне.

Ключевые слова: концепция религиозной педагогики, религиозное образование, религиозное воспитание, вера бахаи.

Chornoyvan Y. V. The Concept of Education in the Baha'i Faith: Content, Structure, Peculiarities of the Development and Implementation. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philosophy, speciality 09.00.11 – Religious Studies. – National Pedagogical Dragomanov University. □ Kyiv, 2014.

The dissertation considers peculiarities of the development and implementation of education in the Baha'i Faith and comprehensively discloses contents and structure of the educational activities of the Baha'i community in Ukraine and worldwide.

The author of the dissertation revealed the significance of the principle of universal education as a central principle of the Baha'i religious teaching, considered the historical development of education concepts in the Baha'i Faith, defined the current state of the educational process in the Baha'i Faith through the exposure of the functioning structures which ensure implementation of the education concept in the Baha'i Faith, particularly in modern Ukraine.

The concept of education is a central category of the Baha'i religious teaching, since it involves a New world community building through improvement of the humanity's moral and material conditions by means of education. The Bahai's educational system is an novel type of religious education, which includes continual education of its adherents without professional training of the priests. The Bahai's confessional education results in increasing number of believers, consolidation and spiritual elation of the community based on religious Revelation of Baha'u'llah.

Key words: religious pedagogy concept, religious education, Baha'i Faith.

НБ НПУ

100171930

Підписано до друку 21.11.2014 р. Формат 60x90¹/16
Ум. друк. арк. 0,9. Обл-вид. арк 0,9
Наклад 100 прим. Замовлення № 184
Віддруковано на різнографі в видавничому центрі "Принт-центр"
04053, м. Київ, вул. Артема, 26А
Тел./факс: 486-50-88, 332-41-10, 277-40-16
<http://www.printc.com.ua>. E-mail printcentr@ukr.net